

PŘED
PRAHEM
KNIHY

9

Stav současného bádání o baroku. — Rozšíření vnitřního obsahu pojmu barok. — Barok jako styl celého života. — Nová zeměpisná základna tohoto fenoménu. — Diferenciace oblastních baroků. — Otázka jejich specifického přínosu do celkového obrazu baroka. — Problém českého baroka a jeho individualnosti. — Česká barokní gotika jako jeden z prvků dodávajících našemu baroku charakteristických rysů. — Její krystalizace ve Žďáře nad Sázavou.

I. S BAROKNÍM
ŽĎÁREM
PŘED OČIMA

15

Počátky cisterckého kláštera ve Žďáře. — Proměna v jeho vnější i vnitřní situaci v baroku. — Předpoklady pro vytváření barokní gotiky na zdejší půdě. — Boj o uchování kláštera po Bílé hoře. — Obnovení starých klášterních tradic. — První opati znovuoživeného kláštera. — Václav Vejmluva. — Jeho aktivita hospodářská a kulturní. — Vejmluvovy stavby. — Jeho zájem o historii. — Žďár a kult svatojanský. — „Gesamtkunstwerk“ žďárské barokní gotiky. Kazatelské festivaly ve Žďáře. — Vlastenecký ráz Vejmluvova Žďáru. — Balbinovské tradice v zdejším prostředí.

Poutní chrám na Zelené hoře a jeho stavitel. — Vejmluvovy styky s Giovannim

Santinim. — Santiniův původ a školení. — Jeho malířské sklony. — První počátky jeho činnosti — Lomec u Netolic. — Santini v Panenských Břežanech. — Kaple v Mladoticích. — Mariánská Týnice. — Centrální stavby Santiniovy co jedno z východisek pro žďárskou Zelenou horu. — Santiniovy dostavby a přestavby starých klášterních chrámů gotických: Sedlec, Želiv, Kladruby. — Zkušenosti z nich jako druhé východisko pro Žďár. — Santiniova úprava klášterního chrámu ve Žďáře. — Zelená hora co kostel poutní. — Kapacita centrální stavby a její řešení. — Polymorfizace exteriéru a interiéru. — Pole poutníků a jeho ambity. — Zápas baroka a gotiky v zelenohorské architektuře. — Gotika jako element odlehčující tíži hmoty ve stavbě. Její spiritualizační úkol. — Základní umělecký prožitek Santiniův a jeho kořeny v prostředí jej obklopujícím.

Zdánlivá inkongruence architektury zelenohorské a její sošnické výzdoby. — Gotický princip stability v plastice a barokní princip pohybu. — Souznění z pohybových skulptur Thenyových a odtížené barokní gotiky Santiniovy stavby.

Barokní gotika v literatuře doprovázející architekturu zelenohorskou. — Žďárská kázání. — Jejich autoři. — Dvě skupiny žďárské homiletiky. — „Pohanské křesťanství“ (antické motivy) kázání. — Jejich naturalismy a drastičnosti. — Křiklavost jejich historických obrazů. — Dynamický ráz těchto prvků. — Kontrast a současné pronikání dvojího světa: smyslového a nadpřirozeného v žďárských kázáních. — Konkrétní představy a jejich přeměna v představy duchové co formální princip těchto literárních projevů. — Souběžnost s „odtížováním“ architektury Santiniovy. — Gotické prvky v žďárských kázáních. — Číselná symbolika u žďárských kazatelů a stavitelů.

Nevyjasněný obraz žďárského barokního divadla a žďárské barokní hudby. — Gotické tradice kůrového zpěvu cisterckých mnichů ve Žďáře. — Žďárské pouti a jejich písně. — Svatojanské písně a chorál svatováclavský. — Účast lidového živlu na barokní gotice žďárské.

II. MINULOST ŽIJÍCÍ PŘÍTOMNOSTÍ

67

Kořeny české barokní gotiky v povšechné situaci českých zemí v 17. a poč. 18. století. — Přeprat bělohorský a jeho důsledky. Nová společnost kořistná. — Rozpory uvnitř této společnosti: vlastní kořistníci a autochtonové. — Skrytý boj těchto skupin. — Pozice českého měšťanstva. — Jeho úpadek a obrat k převážně zemědělskému hospodaření v zemi. — Sympatie měšťanstva pro domácí šlechtu. — Poddanský lid a jeho břemena. — Konzervatismus zemědělce. — Priorita sociálních zájmů před zájmy národními u venkovského lidu. — Aktivizace jeho konzervatismu. — Církev katolická a její historická argumentace. — Příznivá situace pro oživení historického zájmu v české společnosti poválečné. — Vznik historismu.

— Jeho odrazy v sociální ideologii soudobé: představa šlechtice v gotice, v renesanci a v baroku. — Balbinův výměr nobility. — Reflexy jeho v současné společnosti. — Obecné posílení principu rodu v životě státním, u šlechty, u měšťanstva, v obyvatelstvu selském. — Rodová tradice v boji proti proměnám času. — Znehynblý čas a čas historický.

Historická literatura našeho baroka a její ráz. — Balbinovo „Syntagma Czerniorum“ jako typická ukázka této produkce. — Jeho důraz na pevnost rodové tradice v proměnách času. — Nehistoričnost Balbinova sepsání a jeho zakotvení v obrazu přítomnosti. — Další Balbinovy rodopisné práce a jejich ideologické kořeny. — Česká historiografie barokní s Balbinem. — Odezvy gotiky v skutečných i domnělých tradicích českých šlechtických rodů. — Motiv křížáka u Balbina, Crugeria, Pešiny. — Pešina a sv. Bernard z Clairvaux. — Motiv svěťce v týchž tradicích. — Gotika jako zprostředkovatel těchto motivů: její legendy a kroniky. — Barok se zmocňuje starých legendických textů svou adaptací. — Zpřítomnění minulosti. — Barokní romantismus.

Literární tvorba jako svědectví o současném člověku. — Legendická produkce 17. a poč. 18. století, její počátky a bohatý rozvoj pozdější. — Záplava legendistiky ve vrcholném baroku. — Působení legendy v soudobém životě. — Legenda a kořeny české barokní gotiky. — Kult svatých co zesílení čtenářské účinnosti legendy. — Odras legendy v obrazu českého kraje. — Bohemia pia, Bohemia sancta. — Literatura o zposvátněné zemi. — Renesanční a barokní obraz české krajiny. — Příroda u Bridela. — Svět viděný v duchu legendy. — Legendou formovaný člověk. — Historie Albrechta Chanovského. — „Blázen boží“ v boji s tímto světem. — Obdoby Chanovského. — Čeští misionáři 17. a 18. století v zámořských krajinách. — Člověk legendy jako vyjádření určité ideje. — Jeho barokní expresivnost. — Jeho souznění s typy gotické doby. — Legenda svatojanská a její historismus.

Forma uměleckého díla jako vyjádření jeho obsahu a kořeny barokní gotiky v ní. — Homiletika nejsilnějším výrazem barokního člověka. — Její převaha v české barokní literatuře. — Teorie řečnictví u Balbina. — Konceptismus a jeho odraz v našich kázáních 17. a poč. 18. věku. — Tíhnutí k silnější expresivnosti v rámci tohoto principu. — Jeho důsledky pro slovesnou tektoniku barokní homiletiky. — Protiiva konceptivismu a kázání vrcholné gotiky. — Exemplum jako most mezi českým kazatelstvím barokním a gotickým. — Symbol co další znak zpřítomnění mezi českou gotickou a barokní homiletikou. — Květinové symboliky baroka a gotiky. — Symbolika drahého kamení. — Prsy Panny Marie, jejich symbolický obraz a další symboly. — Český barokní román a středověká Zrcadla knížecí. — Exempla v epickém básnictví českého baroka. — Symbolika duchovní písně našeho 17. a poč. 18. století. — Antitéza v barokní lyrice duchovní a její gotické kořeny. — Přímé vztahy mezi českou duchovní lyrikou barokní a duchovní lyrikou gotiky: překlady z mystické poezie gotiky, překlady latinských hymnů středověkých. Barokní napodobení těchto hymnů. — Gotická příručka pro barokní kazatele, básníky a prozaiky: Mariale Arnesti, jeho obsah a význam. —

Výtvarné umění českého baroka a barokní gotika. — Aristokratický ráz českého

výtvarnictví 17. a poč. 18. věku a jeho projevy. — Nový typ architektonický: palác. — Barokní portrét jako znázornění především duchových kvalit. — Uplatnění principu trvání v nových formách. — Čas v barokním obraze: Škrétovo Pokošení Radslavovo. — Asynchronické synchronie a jejich středověké vzory. — Zápas s časem v dramatickosti barokního výtvarného projevu. — Člověk žijící smysly a člověk žijící hodnotami ideovými se setkávají v barokním výtvarnictví. — Brandlova Maří Magdaléna. — Zdánlivé styčné body mezi barokem a gotikou. — Rozdíly obou údobí a jejich vliv na omezení a vymezení příbuzenských vztahů mezi nimi. — Gotizující tendence v barokním obraze. — Linie a tvar barokního obrazu opouštějí renesanční prostor. — Brandlův a Braunův Sen sv. Luitgardy. — Barokní architektura a gotika. — Santiniovy vztahy k české pozdní gotice. — Pavel Ignác Bayer a borrominiůvsko-guariniůvské předpoklady naší barokní gotiky. — Broggiova Roudnice. — Hejnice a Třebíč. Mobilizace barokně gotických kostelů přechodem k barokní gotice dekorativní. — Poslední vyznívání výtvarné barokní gotiky. — Barokně gotické dekorace slavností svatojanských v letech dvacátých 18. věku. — Konec zápasu mezi barokem a gotikou, konec barokní gotiky.

III. PŘÍBUZENSTVÍ V CIZINĚ A VZTAHY K NIM

163

Nesrovnatelnost českého pobělohorského převratu. — Podivné příbuzenstvo v dálce — Španělsko. — Jeho sociální, hospodářské a politické poměry. — Španělský barokní historismus a jeho odraz v literatuře a v umění výtvarném. — Styky se španělským prostředím v počátcích českého baroka a po Bílé hoře. — Ohlasy těchto styků ve formování české barokní religiozity. — Španělská mystika v Čechách. — Čeští misionáři v španělských koloniích v 17. a poč. 18. století. — Čechy a barokní Francie. — Rozdílnost sociálního, hospodářského a politického klimatu obou oblastí. — Malý zájem českého prostředí o bourbonský stát a jeho kulturu. — Výjimky: ohlasy francouzské mystiky a francouzského molinismu v našem baroku. — Šporkovská injekce. — Jansenismus a jeho odezva v českých zemích. — Marný pokus Šporkův o sblížení s Anglií. — „Oživení staré zbožnosti“ jako první nápor proti baroku a jeho selhání v českém prostředí. — Podněty pro český barok z Nizozemí, zejména španělského. — Středověké legendy nizozemské u nás a naše legendy u nizozemských bollandistů. — Čechy a barokní Itálie. — Malý zájem o kulturu italského měšťanstva. — Vpád dvorské kultury italské do aristokratických rodin českých. — Itálie pronikající prostřednictvím institucí církevních. — Překlady z náboženské literatury italské. — Italské legendy v českém baroku. — Manniův Věčný pekelný žalář a jeho středověké kořeny. — Výtvarné umění českého a italského baroka. — Hlavní proudy, které z Itálie zasahují české země. — Gianlorenzo Bernini a česká

barokní plastika. — Bernini a česká barokní architektura. — Borromini a Guarini v českých zemích 17. a 18. století. — Kořeny české barokní gotiky v díle Borrominiho. — Německo jako zprostředkovatel česko-italských styků v době barokní. — Vlastní vztahy českého prostředí k německému sousedství v baroku. — Příbuznosti a rozdíly vnějších osudů. — Jejich vyznění v kulturním životě. — Účast šlechty a měšťanstva v německé literatuře barokní. — Různé utváření vlastní produkce literární. — Souběžnosti obou prostředí určené vnějším soužitím a blízkostí jejich. — Vyběravé příbuznosti. — Přilnutí české literatury k německé barokní mystice. — České překlady z Friedricha von Spee a Jeremiáše Drexelia. — Čechy a překlady německých „Tanců smrti“ i poezie jim blízké. — Obrat v pohledu na smrt u německých básníků a jeho odezva u nás. — Hrůza ze smrti jako příznak končícího baroka. — Vztahy mezi výtvarným uměním českých zemí a jejich německého sousedství v době barokní. — Vzájemné ovlivňování obou oblastí. — Barokní gotika německá, její minimální význam. — Barokní gotika v jihovýchodní a východní části Evropy? — Případy v Jugoslávii. — Polsko, Ukrajina, Rus. — Malá odezva těchto končin u nás: překlady z polštiny.

199

PŘI ROZCHODU SE ČTENÁŘEM

Otázka gotických prvků v protestantském baroku českém. — Hranice české barokní gotiky. — Její reakční ráz a estetické kladné hodnoty. — Byla česká barokní gotika specificky českým přínosem do celkového panorámatu evropského baroka? — Hlavní argumenty odpovědi: globálnost tohoto zjevu jakožto fenoménu postihujícího celý český život a vyrůstajícího z jeho celkové základny a jeho nezávislost na příbuzenských vztazích s cizinou, které jsou svobodně voleny a pouze posilují svézákonný domácí vývoj. — Organický ráz tohoto zjevu. — Souhlas s Corneliem Gurlittem.

203

DOSLOV K POZNÁMKÁM

207

RESUMÉ